
ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ І РОЛІ ГЕНДЕРНОЇ ПЕДАГОГІКИ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

УДК 378

Богатирьов К. О.

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

Стаття присвячена обґрунтуванню ролі і місця гендерної педагогіки в системі професійної освіти майбутніх вчителів. Автор аналізує досвід українських учених, що апробували підручник по гендерній педагогіці, призначений для вивчення майбутніми вчителями.

Ключові слова: гендер, педагогіка, Україна, підручник.

Вивчення теорії і практики впровадження гендерної освіти в умовах українського соціокультурного простору дає підстави для висновку, що введення категорії “гендер” в арсенал вітчизняної педагогіки має принципове значення. Обумовлено це тим, що, саме школою формується багато уявлень про професійне й соціальне самовизначення особистості майбутньої жінки чи чоловіка, їхню життєву стратегію, доступ до ресурсів і влади, що мають в основі соціостатеву, тобто гендерну орієнтацію. Тому прийняття і розвиток ідей гендерного підходу в сучасній українській школі, на думку провідних науковців (А. Богуш, Т. Говорун, О. Кікінеджі, В. Кравець, О. Сухомлинська, О. Цокур та ін.), дозволить сформулювати уявлення про те, що стать не є підставою для дискримінації за якимось критерієм чи показником, що вона дає можливість майбутній жінці або чоловіку користуватися правами людини у всій повноті, вільного вибору шляхів і форм самореалізації на рівні своєї неповторної індивідуальності [1]. З урахуванням дискусійності питань щодо зв’язку понять “гендер” і “педагогіка”, з метою поданої статі є визначення місця і ролі гендерної педагогіки в професійній підготовці майбутніх вчителів.

Зазначимо, що прагнучи визначити ступінь взаємодії педагогіки та гендера як складних соціальних і наукових категорій, Л. Штильова, однією з перших науковців, розпочавши дискусію щодо доцільності використання поняття

“гендер” у сучасній теорії вводить нові поняття – “гендерний підхід в освіті”, “гендерний вимір в освіті”, “гендерна чутливість”. Необхідність уведення цих понять у науковий обіг педагогіки автор пояснює тим, що школа третього тисячоліття повинна давати учням можливість розвивати індивідуальні здібності й інтереси, незалежно від приналежності до тієї чи іншої статі, протистояти традиційним та застарілим стандартам щодо статей, для чого педагогічний колектив повинен володіти гендерною чутливістю і професійною компетентністю стосовно проблем гендерної соціалізації дівчат та хлопчиків, володіти методикою гендерного підходу до їх виховання й освіти.

Так, здійснити гендерний підхід в освіті, за Л. Штильовою, означає діяти з розумінням соціального, конструктивістського походження категорії “чоловічого” і “жіночого” в суспільстві, ставить особистість й індивідуальність дитини у процесі її розвитку та виховання вище традиційних рамок статі. “Гендерна чутливість” розуміється автором у вигляді здатності педагога сприймати і моделювати вплив вербальних, невербальних і предметних впливів соціального середовища, методів і форм роботи з дітьми в плані формування їх гендерної ідентичності, вловлювати й реагувати на будь-які прояви дискримінації за ознакою статі (сексизму). Під “гендерним виміром в освіті” нею розуміється оцінка наслідків і результатів впливу виховних зусиль педагогів середньої загальноосвітньої школи на стан і розвиток хлопчиків та дівчаток, усвідомлення ними своєї гендерної ідентичності, вибору ідеалів та життєвих цілей, набуття статусу в класному колективі і групі ровесників залежно від біологічної статі [2].

Необхідність введення в педагогіку цих нових понять Л. Штильова пояснює дію таких факторів: в останнє десятиліття саме гендерний вимір стає все більш важливим в оцінці основних детермінант і больових точок процесі суспільного й особистісного розвитку; в педагогічній теорії дотепер відсутній напрямок, що вивчає становлення гендерної ідентичності, незважаючи на його значення для повноцінного розвитку особистості, тому що традиційна статево-рольова соціалізація хлопчиків та дівчаток у вітчизняній школі продовжує відтворювати патріархальні стереотипи взаємодії статей у

суспільстві і приватній сферах життя, які суперечать новим реаліям трансформації гендерних відносин у сучасному суспільстві, перешкоджаючи розкриттю індивідуальностей, рівноправності статей, установленому розвитку демократичних відносин; традиційні поняття “статеве виховання” і “статеворольова соціалізація” та їх різні варіації не тільки не відбивають нових гендерних реалій, але й ускладнюють їх розуміння, оскільки, по-перше, у вітчизняній культурі існують численні й неадекватні конотації слова “стать”, по-друге, у структурі теорії комуністичного виховання статеве виховання займало периферійне положення, асоціюючись у діяльності педагогів із сан освітою та методико-гігієнічними аспектами статевого життя, ніж з педагогікою соціальних процесів.

Крім того, загострює свою увагу Л. Штильова, розробка гендерного підходу в освіті, є новим кроком у розвитку науки людинознавства, педагогічної антропології і власне педагогіки як теорії гендерного виховання й освіти. Завдання останньої на рівні науково-методологічного забезпечення соціокультурної практики середньої загальноосвітньої школи автором вбачаються:

- у виявленні й описі особливостей педагогічних аспектів процесу гендерної соціалізації дівчат та хлопчиків як суб’єктів шкільного виховання, впливу на становлення їх гендерної ідентичності змісту освіти і системи складних та різноспрямованих взаємодій з батьками, ровесниками, педагогами;

- у системному аналізі ролі школи як суспільного інституту гендерної соціалізації індивідів обох статей у ліквідації будь-яких форм дискримінації за статтю, подоланні найбільш жорстоких гендерних стереотипів у шкільній практиці на шляху досягнення гендерної рівності;

- в описі нових закономірностей і розробці методики педагогічного впливу на становлення гендерної ідентичності учнів, поширення їх індивідуальних можливостей у процесі самореалізації свого особистісного і творчого потенціалу [2].

Торкаючись аналізу причин і факторів становлення нової галузі наукового звання, що, з одного боку, сьогодні все більша кількість українських вчених і

працівників системи освіти конструктивно сприймає парадигму гендерного підходу, розуміючи значущість його інтеграції в національний освітній простір на кожному з його ступенів. Для них особливо привабливим в гендерному підході є те, що він орієнтований на формування і створення рівних, незалежних від статі можливостей реалізації кожної людини у всіх сферах життєдіяльності. З іншого, – як відзначає автор, гендерний підхід стосовно педагогіки сприймається як наукова екзотика, тому що традиційна теорія і практика організації педагогічного процесу достатньо консервативні щодо якихось інновацій та нововведень взагалі [3, 78-79].

Однак, як зазначає В. Кравець, вітчизняна педагогічна наука примушена визнати доцільність запозичення з гендерної теорії не тільки її методологічних орієнтирів, але й цілого ряду нових для неї понять і термінів. Обумовлено це тим, що гендерний вимір стає важливим критерієм в оцінці основних детермінант якості сучасного навчально-виховного процесу, оскільки без цього не можливо із знанням справи керувати процесом гендерної соціалізації нового покоління нашої країни. Водночас, у вітчизняній педагогіці як сучасній теорії виховання відсутній соціальний розділ, що розкриває закономірності становлення гендерної ідентичності, незважаючи на очевидність значущості цього аспекту для повноцінного розвитку особистості. Отже, саме на тиску взаємодії педагогіки і гендера як складних соціальних явищ і наукових категорій формується гендерна педагогіка як нова галузь знання в системі педагогічної науки, яка покликана вивчати сутність, зміст, методи і наслідки соціалізації учнівської молоді відповідно до її статевих особливостей. Акцентуючи на тому, що метою гендерної педагогіки є корекція впливу гендерних стереотипів на успішність прояву і розвитку особистісних нахилів індивіда, урахування специфіки їх впливу на його розвиток в умовах навчально-виховного процесу, В. Кравець, вважає за необхідне введення до її арсеналу цілого ряду нових категорій, понять та термінів. До основних категорій гендерної педагогіки, що відбивають її сутнісні характеристики, автор відносить так, як – от: гендерне виховання, гендерна освіта, гендерні технології, гендерна ідентичність, гендерна соціалізація, сексуальне виховання, сексуальна

освіта, сексуальна культура та ін. [3, 80]. При цьому серед найважливіших завдань, запозичених з традиційних і нових галузей людинознавства, автором відокремлюються такі:

- виявити і обґрунтувати шляхи формування в умовах освітньо - виховного процесу психологічних відмінностей між школярами різної статі, позначаючи педагогічні аспекти процесу їх гендерної соціалізації;

- здійснити аналіз ролі школи як інституту гендерної соціалізації дівчаток і хлопчиків у ліквідації різних форм їх дискримінації за статевою ознакою;

- розробити й обґрунтувати нормативну модель та механізми гендерної виховання в сучасній сім'ї, реконструюючи традиційні культурні обмеження в розвитку потенціалу особистості залежно від статі;

- обґрунтувати зміст, методи і форми сексуальної соціалізації школярів, намітивши шляхи їх підготовки до вступу в шлюб;

- розробити програми і методичні рекомендації стосовно втілення ідей гендерного підходу в професійну підготовку педагогічних кадрів.

Особливо важливим у контексті нашого дослідження є й те, що В. Кравець означив коло питань, які потребують свого вирішення в аспекті формування змісту курсу гендерної педагогіки як специфічної галузі наукового знання і як навчальної дисципліни. В основу структурування гендерної педагогіки автором було покладено принцип опори на проблематику соціалізації індивіда. Тому серед основних тем гендерної педагогіки ним було виділено такі:

- “Суспільство, стать, гендер”, що розкривають співвідношення і діалектику соціального та біологічного в гендерній соціалізації, наслідки гендерної асиметрії для розвитку дитини, особистості конструювання технологій впливу соціуму на індивіда з метою формування відповідної моделі гендерної ідентичності, сутність соціальних трансформацій у взаємовідносинах статей;

- “Гендер і педагогіка”, що відбиває гендерні аспекти історії школи і педагогіки, гендерний потенціал навчально – виховного процесу, вікові аспекти гендерної соціалізації, сіть критичного аналізу тенденційності традиційної школи;

–“Проблеми впровадження гендерного підходу в роботу школи та сім’ї, що висвітлює питання методології і методики гендерної освіти та виховання, шляхи впровадження гендерних інновацій у навчально-виховний процес закладів системи освіти і в сферу сім’ї;

–“Між статеві взаємовідносини”, що відбиває особливості еволюції гендерної взаємодії, між статевої дружби, любові, сексуальних відносин;

–“Підготовка учнівської молоді до шлюбу і сім’ї”, що розкриває специфіку гендерних проблем сучасної сім’ї, особливості сексуальної культури членів сім’ї, гендерні аспекти подружніх аспектів, способи виконання ролей батьків;

–“Гендерний підхід у підготовці вчителів”, націленої на відображення особливостей вияву і подолання гендерних стереотипів учителів та студентів педагогічних ВНЗ, методів і прийомів їх реконструкцій та реконструкцій [3, 82].

Отже, викладене вище свідчить про те, що:

–по-перше, для становлення і розвитку ідей гендерного підходу у вітчизняній системі освіти в цілому і в системі вищої педагогічної освіти, зокрема, на початку третього тисячоліття дозріли необхідні й достатні соціальні умови і наукові передумови (у вигляді перспективного розвитку гендерної психології і педагогіки);

–по-друге, метою реалізації ідей нового – гендерного підходу у професійній освіті студентів вітчизняних вищих педагогічних навчальних закладів виступає реконструкція традиційних культурних обмежень розвитку внутрішнього потенціалу їх особистості залежно від статі, оволодіння компетенцією в плані осмислення сутності становлення гендерної ідентичності обох статей і закономірностей їх гендерної соціалізації, формування готовності до створення необхідних умов для максимальної самореалізації і саморозкриття всебічних здібностей вихованців у процесі педагогічної взаємодії з ними.

При цьому методологічною підставою гендерної психології і педагогіки також як і для інших гендерно орієнтованих досліджень, служить гендерна теорія, яка “... не прагне заперечити різницю між жінками і чоловіками, вважаючи, що не так важливий сам факт відмінностей, як їх соціокультурна

оцінка й інтерпретація, а також побудова владної системи на підставі цих відмінностей” [1, 14]. Як фундаментальні положення гендерної теорії, прийняті вітчизняною гендерною психологією і педагогікою як вихідних методологічних установок, є такі:

–уявлення про те, що майже всі відмінності, які традиційно вважаються “природними” між статями, мають під собою не біологічні, а соціальні підстави;

–такі, що вважаються “природними” різницями між статями конструюються в суспільстві під впливом соціальних інститутів, що репрезентують традиційні уявлення про ролі чоловіків та жінок в ньому;

–поняття про “маскулінність” і “фемінність” є базовими категоріями гендерних досліджень, за допомогою яких не просто описується різниця в статусах, ролях та інших аспектах життя чоловіків і жінок, а здійснюється аналіз влади і домінування, які утверджуються в суспільстві засобами гендерної диференціації.

Література

1. *Гендер: реалії та перспективи в українському суспільстві*. – К., 2003.
2. *Штылева Л.* Педагогика и гендер: развитие гендерных подходов в образовании // www.ivanovo.ac.ru/win1251/
3. *Кравець В.П.* Гендерна педагогіка. – Тернопіль, 2003. – 416с.

Bogatirev K. O. Inrelation to location and role of gender pedagogics in professional preparation of future teachers

In the article the author examines some psychological and psychological problems of the professional training from the positions of gender context.

Keywords: *pedagogical trade, multifactor determination, reflexive, perceptive analysis, physical culture, pedagogical reflection, self-determination, coefficient of correlation, pedagogical thought.*